

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Цветана Благоева Чолова, Нов български университет, средновековна история, за придобиване на научната степен „доктор“ по професионално направление 2.2. „История и археология“, с кандидат Васил Костов

Библейската критика и библейската археология са историческите динамични направления в библеистиката, които за разлика от традиционното систематично и догматично-екзегетично богословие се развиват във връзка с научните изследвания и научните методи на историографията и археологията. Те имат няколко вековна история, посветени са им многобройни научни трудове и анализи и разкриват историческата среда, в която се развиват библейските събития, чрез съпоставка с разнообразни писмени и материални извори от дадената епоха. По този начин се доказва или отрича тяхната историческа достоверност и се разкриват техните цели. Зародени в протестантска и просвещенска среда, библейската критика и библейската археология са присъщи на протестантската теология и западната научна историография, но са много по-слабо застъпени в православно богословие и особено в българската историография.

Дисертационният труд на Васил Костов „Историческият дискурс в книгата на пророк Осия и модерната библейска критика“ е първото специално изследване в чуждата и българска библеистика и историография, посветено на историческия и лингвистичен анализ на съдържащата важни исторически сведения книга на пророк Осия. Значимостта на тази библейска книга е, че дава историческа информация за периода на „разделените царства“ и покоряването на Северното царство, която макар и обвита в религиозни послания, съпоставена със сведения от други исторически извори може да ни даде по-вярно познание на описаното време. Идеите и пророческите послания в книгата имат важно отражение през вековете.

Докторантът си поставя за цел да „изведе на преден план историческата информация, „вплетена“ в библейския текст.“ Акцентът върху историческия и текстуален анализ води до извеждане на „политическата доктрина“ на богословските послания на пророк Осия. Използването на съвременното понятие „политическата доктрина“ дисертантът определя като условно, като се обосновава на присъщата на еврейските държави от това време неразривна връзка между религия и политика. Въпреки че така формулиран този термин не е съвсем точен, и може би по-близо до

времето е да се каже „религиозно-политическа доктрина“, той изразява характерната за Израел идея за теократичната монархия и за царя-свещеник. Този библейски мотив продължава да се дискутира и ползва за обосноваване на свещения произход на властта и през християнското Средновековие в споровете между Рим и Константинопол за модела на управление и отношенията между духовната (дадена от Бога) и светска (земна власт).

Дисертацията в обем на 215 с. съдържа въведение, описание на методите (методология), единадесет глави, разделени на части, с ясни и кратки заглавия, заключение, приложения (индекс на топонимите, карти и текст на Книгата на пророк Осия), библиография на използваната литература и списък на съкращенията.

За да представи основните методи при изследването на библейския текст докторантът ги разделя в четири групи и посочва примери за прилагането им чрез някои от по-известните представители на съответното направление – доктриналното приемане на библейския текст като откровение; обективно-исторически подход, чрез който се цели да се установи степента на достоверност на описаните в Библията събития; тематична група изследвания и скептичното направление, което отрича историческата стойност на библейския текст и го възприема предимно като наратив.

Докторантът определя своето изследване към втората група изследователи, като приоритетен за него е обективно историческият подход: „Целта на този подход е чрез методите на съвременната библеистика да се установят обективността и степента на достоверност при описаните исторически събития“. Задачите за постигането на тази цел са чрез средствата на историческата критика, да се разгледат текстовете, които съдържат сведения за периода на „разделените царства“ – Израил и Юда и пророчествата за историческите събития. Важна задача за постигане на достоверност при оценката на тези събития е съпоставката им с извън библейски писмени и материални източници, антропоними, теоними и пр.

Сложността на библейския текст, който не е история или хроника, написана от един автор в дадено време предполага отчитане и на много други изследователски аспекти, като религиозната същност, широката хронологическа рамка и разнородност на отделните части, заимстването и влиянието на идеи и на времевата обхватност, езиковият анализ, оригиналните и преводни текстове и пр. Това предполага използването на изследователски методи не само от една, а от различни научни области. Изборът на докторанта е насочен към богословския и историко-филологически анализ, каноничната критика на пророчеството на Осия,

текстологически анализ, нов превод и редакторска съпоставка на трудни места в текста. Избраната методология и методика са оригинални и съответстват на поставената цел и задачи на дисертационния труд. За по-голяма яснота на структурата на работата е необходимо по-ясно разграничаване на задачите от методите на изследване.

В гл. I и II е направен преглед на изворите и литературата по темата на дисертацията. В кратката справка за преводите на Библията на съвременен български език са посочени протестантските преводи на комисия начело с американските мисионери д-р Албърт Лонг и д-р Елайъс Ригс, и българските възрожденци Петко Славейков, Константин Фотинов и Христодул Костович (Сичан-Николов) от 1871 г. , издадена в Цариград и превода на комисия от български учени и богослови от Българското библейско дружество от 2013 г. Докторантът смята, че тези два превода се доближават най-много до оригиналния текст.

Прегледът е кратък и не посочва поне най-важните преводи на старобългарски още от IX в. и Синодалната Библия на новобългарски език от 1925 г., която се цитира като основен превод във всички публикации в съвременната българска историография. Тази част е важно да бъде по-подробна и поради целта на автора да направи нов ревизиран превод на съвременен български език на книгата на пророк Осия.

В прегледа на изворите освен новобългарските протестантски преводи се посочват еврейската библия (Масоретския текст) и Септуагинта. От останалите извън библейски източници е разгледано на кратко само съчинението на Йосиф Флавий. Необходимо е, ако се прави преглед на изворите да се изброят най-важните от тях, макар че по-нататък в текста на дисертацията върху всеки един писмен и археологически източник, споменат на съответното място е направен по-подробен анализ.

Прегледът на състоянието на изследванията върху книгата на пророк Осия, направен в гл. II е достатъчно изчерпателен, като включва изследвания на български и чужди учени, самостоятелни и части от по-обща съчинения и статии. Становището на докторанта е, че в посочените от него публикации се търси съвременното значение на книгата, предлагат се оригинални идеи и нови преводи на някои от частите, като по-малко са проучванията на историческата стойност на сведенията. В по-общите изследвания на историята на Израел и Египет авторите правят и оригинални тълкувания и паралели с религиозни практики и бита, описани от Осия. Докторантът познава добре състоянието на проблема и представя кратък анализ на представителен брой автори, основни изследвания по темата.

В следващите глави (III - VIII), (историко-критическата част на дисертацията) се разглежда историческата стойност на библейския текст; специално внимание е отделено на историческа обстановка по времето на пророк Осия, на монархията в Израил и тълкуването и в Книгата на пророк Осия; историческият дискурс в първа глава от Книгата на пророк Осия; топонимите и историческите събития, свързани с тях.

В предложената в гл. III хипотеза за липсата на артефакти за ранната история на Израил, авторът се обръща към библейската археология, като посочва слабите потвърждения на библейските събития от провежданите повече от столетие разкопки и тяхната ограниченост в сравнение с изобилието от монументални паметници и артефакти от Египет и Месопотамия. Той предполага, че това се дължи на свещената традиция на монотеизма в Израил, която създава друга форма за съхранение на божествените закони и историческите събития, както и на опустошителните нападения на съседните народи, унищожили голяма част от материалните паметници. Сложната история на създаване на библейския текст от откровението и преданието до записването и редакциите го допълват и оживяват, но и правят още по-трудно достигането до оригиналната основи.

В изреждането на историческите събития по времето на израелските царе основно значение има библейската хронология. Докторантът не се впуска в дискусиите, свързани с уточнение на годините на власт на библейските царе и събитията и се ръководи от уточнената хронология в изследванията на Рут Самуелс и Едуин Тиле. Изложението в тази част е дескриптивно, но е необходимо за извеждането на основните цели на проучването. Уточняват се и годините на активното пророческо служене на Осия – около 20 по времето на царете Озия, Езекия, Еровоам. Това е предпоставка за точност при анализа на неговите пророчества.

Въпросът за монархията в Израил има важно значение за следващите епохи, особено за Средновековието, което възприема библейския модел. Разделението и сливането на свещеническата и царската власт възникнало от времето на Милхиседек и Аарон, при Самуил и Саул и се изостря при цар Озия, опитал се да се присвои привилегиите на свещениците, потомците на Аарон. (*Паралипом. 26:16-20*). Така и през Средновековието, според Ж. Дагрон „литургическите и политическите теории не са достатъчни за да се признае легитимността на даден владетел, освен ако у него не се припознае образа на някой вехтозаветен цар. С различните си тълкувания вече вехтозаветния текст не се разбира като история на еврейския народ, а като репертоар от

роли и ситуации, като единствената типология, която позволява да се съди за настоящето и бъдещето.“ (*Ж. Дагрон, Императорът и свещеникът, 190*)

Темата за унищожаването на идолите, за отклонението на еврейския народ законите на Господ, според докторанта е изведена като основен мотив в Книгата на Осия. Тя е изразена чрез нормите на семейния и религиозен морал като блудство, неморално поведение, отклонение от предписанията на единствения Бог. Тази тема продължава да е важна и през Средновековието, като особено силно е застъпена по времето на Лъв III и иконоборческия период в проповедите на иконопочитателите, когато отново се търсят аргументи в библейските събития.

Важна роля има и анализът на топонимите в Книгата на Осия, които дават ценна историческа информация. Голяма част от тях се споменават само в Библията, не са открити потвърждения за тяхното съществуване в археологически или писмени източници. Заключение на дисертанта за историческата реалност на описаните събития, пророческите предсказания за бъдещото на Северното царство и прогласени от Осия, около завръщането на юдейския народ от плен, „определят включването на неговия текст сред каноничните книги на Библията, което го прави вечен“.

Безспорен принос на изследването е историко-лингвистичния анализ на Книгата на пророк Осия в гл. X. Използвани са методите на комуникативния превод, направен е граматически анализ на текста според изданието „Грамматиката на гръцкия език в Септуагинта“, направени са езикови коментари. Целта на докторанта е да даде превод, възможно най-близък до оригинала. При сравнението на превода на 1- 3 гл. на Книгата на Осия предимно с новобългарския библейски текст на издателство „Верен“, който все още е сравнително нов и не е получил достатъчна оценка във времето от учените, отново се пренебрегват утвърдените преводи, например синодалния, който макар и с много архаизми се ползва вече почти век, получил е своето признание и е добре да бъде консултиран. Направеният нов превод в дисертационния труд е много по-ясен от предишните за съвременния читателя днес, отразява дълбочината и новото измерение на посланията на пророка.

В автореферата са представени основните положения и изводи на дисертационния труд. В Справката за приносите ясно са формулирани основните постижения на автора, но биха могли да се допълнят и разширят.

Приложенията към дисертацията „Индекс на топонимите“, „Карти“(2) и „Превод на Книгата на пророк Осия“ на съвременен български език са незаменими за бъдещите изследвания.

Докторантът е публикувал някои теми от проучването си в две самостоятелни статии, под печат в рецензирани български научни издания. В бъдеще е добре да се издадат още важни части от дисертацията в академични научни издания, за да може идеите на труда да получат достъпност станат и да се ползват от повече учени и читатели.

Докторантът притежава много добра езикова подготовка – по стари езици (еврейски, гръцки, латински) и новите –английски, френски и др., както и задълбочени знания по специалността. Познава богатата научна литература по проблема и прилага най-новите достижения в областта на библеистката, като ги доразвива в българската изследователска среда.

Постиженията в представения дисертационен труд и качествата на кандидата за успешна изследователска работа заслужават висока оценка, поради което предлагам на почитаемото жури да присъди на Васил Костов образователната и научната степен „доктор“ по професионално направление 2.2. „История и археология“.

17. 06. 2017 г.

Рецензент: